

Arenguseire Keskus

VIIRUSKRIISIGA KAASNEVAD MÄÄRAMATUD TEGURID

Uku Varblane

Tartu/Tallinn 2020

Viiruskriisiga kaasnevad määramatud tegurid

September 2020

Autorid:

Uku Varblane

Uuringus sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Varblane, U. (2020) Viiruskriisiga kaasnevad määramatud tegurid, Arenguseire Keskus.

Arenguseire Keskus on Riigikogu juures tegutsev mõttekoda, mille ülesandeks on ühiskonna pikaajaliste arengute analüüsimine, uute trendide ja arengusuundade avastamine ning arengustsenaariumite koostamine.

Täname uurimissuuna ekspertkogu, kelle koosloomingus stsenaariumid valmisid:

Aruande koostaja: Uku Varblane, Arenguseire Keskuse uurimissuuna juht

Keeletoimetaja: Mari Ets

1. Sisukord

---

1. Sisukord	3
2. Kokkuvõte.....	4
3. Viiruskriisiga seotud määramatud tegurid	7
3.1. Viiruse edasise leviku ja tervisemõjudega seotud määramatud tegurid	7
3.2. Majanduse ja tööturuga seotud määramatud tegurid.....	9
3.3. Ühiskonnaga seotud määramatud tegurid.....	15
3.4. Tehnoloogiaga seotud määramatud tegurid.....	19
3.5. Keskkonnaga seotud määramatud tegurid	21
3.6. Geoökonomika ja valitsemisega seotud määramatud tegurid	24

2. Kokkuvõte

COVID-19 kriis puhkes ja levis ennenägematu kiirusega. Selles erandlikus olukorras osutus suur osa majandusolukorra ja tulevikuväljavaadete prognoosimiseks kasutatavatest tööriistadest kasutatuteks – varasemate perioodide andmetele tuginevad statistilised meetodid olid sedavõrd suure määramatuse korral võimetud. Käesoleva aruande eesmärk on kirjeldada peamisi määramatuid tegureid, mis COVID-19 kriisiga võivad kaasneda.

Ülevaade määramatutest teguritest on koostatud valdkondade kaupa. Esiplaanil on võimalikud majanduslikud järeloomid, aga kuivõrd sotsiaalsed protsessid on väga tihedalt seotud majandusliku olukorraga, käsitletakse ka neid. Iga valdkonna kohta on esitatud peamised tegurid ning selgitatud võimalikke äärmuslikke arenguid. Aruande koostamisel on tuginetud rahvusvaheliste mõttekodade raportitele ja teadusartiklitele.

- **Viiruse edasise levikuga** seotud peamiseks määramatuseks on, kas pandeemia on ühekordne ja kaob (aasta jooksul) või jääb korduma. Eelkõige sõltub see sellest, milliseks kujuneb võimalike raviviiside ja vaktsiinide tekkimise aeg, kättesaadavus ja tõhusus. Samuti ei ole teada viiruse läbipõdemise pikemaajalised tervisemõjud, mis mõjutavad otseselt tervisesüsteemi koormatust, aga majanduslikust vaatenurgast ka haiguse tõttu kaotatud eluaastaid ja töötunde.
- **Majanduse ja tööturuga** seotud määramatute asjaolude seas on Eesti ettevõtluse jaoks üks olulisemaid küsimusi, kas pärast kriisi taastub varasem globaalne majandusmudel või on suunavõtt suurema isevarustavuse ja lähipiirkonnast tarnijate leidmise poole püsiv ja tähtsamaks saavad regionaalsed väärtusahelad. Võimalik on nii uus globaliseerumise laine, regionaalsete majandusblokkide areng, aga ka füüsiliselt lokaalsem, kuid digitaalselt veelgi globaalsem maailm, kus kasutatakse ära digitehnoloogia võimalusi, nagu kaugkohalolek (*telepresence*) ja telerobotika (*telerobotics*). Ebaselge on seegi, kas riikide roll majanduselus läheb tagasi kriisieelsele tasemele või jääb varasemast püsivalt suuremaks. Või hoopis väheneb ulatuslikult, kui majanduse tugimeetmete rakendamisega ennast lõhki laenanud riigid asuvad riigi funktsioone erasektorile üle andma? Kuidas väljutakse rahatrükist – kas see tähendab kiiret inflatsiooni ja maksutõuse? Kas majandusstruktuur taastub enam-vähem kriisieelsel kujul ning inimesed saavad asuda tööle samasse sektorisse ja samadele

erialadele või mitte? Kas kriisijärgne majandus nõuab üldse nii palju töajõudu kui varasem? Kas jätkub suurkorporatsioonide ajastu või tekib paremaid võimalusi ka väikestele ja paindlikele ettevõtetele?

- **Meditsiinikriisi kõrval** võib COVID-19 tuua endaga muutusi ka **ühiskondlikes süsteemides**. Kas kriis suurendab inimeste varalist ebavõrdsust? Missugune on kriisi tähendus soolisele palgaerinevusele? Kas COVID-19 kahandab või suurendab kodanikuühiskonna organisatsioonide tähtsust ja rolli? Kas kriis võib anda tõuke linnastumise pidurdumiseks? Kas sotsiaalsed ja poliitilised vastuolud teravnevad või hoopis leevenduvad?
- **Tehnoloogilised lahendused ja andmed** on viiruskriisi käigus saanud inimeste elutegevuse ümberkorraldamisel väga tähtsa rolli, kuid sellega on seotud ka palju määramatut. Kas sotsiaalne suhtlus muutub digitaalseks või väsivad inimesed elektroonilisest suhtlusest? Kas COVID-19 toob kaasa tehnoloogiapõhise revolutsiooni, sh eriti tervisevaldkonnas? Kas õigusest privaatsusele ja isikuandmete kaitsele saab luksust?
- **Looduskeskkonna** seisukohalt olid kriisiga seotud piiranguid kui tohutu eksperiment, kus kasvuhoonegaaside heited vähenesid tugevalt. Pärast teravat kriisi tekib aga küsimus, kas majanduste turgutamiseks mõeldud toetusi kasutatakse üleminekuks säästlikumale majandusmudelile või taastub kriisieelne emissioonitase. Samuti, kas ja mil viisil muutuvad kriisi tagajärjel inimeste tarbimisharjumused?
- **Geoökonomika** vaates on olulisteks küsimusteks, milliseks kujuneb areng USA-Hiina-Euroopa Liidu liinil ning kas rahvusvahelised koostööorganisatsioonid, nagu näiteks WTO, pannakse taas tõhusalt tööle või mitte. Samuti, mis juhtub Euroopa koostöömeelsusega – kas eurooptimism kasvab või kahaneb?

Koostöös majandus-, ühiskonna- ja sotsiaalvaldkonna ekspertidega hinnati mitmesuguste määramatute tegurite tähendust ja tähtsust Eesti jaoks. Määramatute tegurite seast valiti kõige tähtsamaks ja teisi arenguid mõjutavaks küsimuseks see, millise rolli võtab riik viiruskriisist väljumisel – kas esiplaanil on vajadus olemasolevat majandust ja töösuhteid võimalikult palju säilitada või tehakse panus majanduses arenguhüppe saavutamisele ning püütakse soosida uute ettevõtete esilekerkimist ja uute töövõimaluste teket. Teiseks tähtsamaks määramatuks teguriks valiti väliskeskkonna suundumuste ja riigi tegevuse tulemusel kujunev sotsiaalne keskkond – kas see on ebavõrdsustuv ja konfliktne või senisest ühtlasem ja sidusam. Iga möödunud kuu annab uut teavet ja toob rohkem selgust, millises suunas oleme liikumas, ning loodetavasti vähendab määramatuse ulatust. Määramatute asjaolude läbimõtlemine aitab paremini mõista, milleks

tuleb valmis olla ning seeläbi ehk pakkuda mõtteainet teadlikumate poliitikavalikute jaoks. Isegi kui meil ei ole võimalik neid arenguid juhtida, siis on meil võimalus neile kiiremini reageerida.

3. Viiruskriisiga seotud määramatud tegurid

3.1. Viiruse edasise leviku ja tervisemõjudega seotud määramatud tegurid

Vaatamata sellele, et viimaste kuude jooksul on viiruse kohta, sh tema levimise mehhanismide ja tervisemõjude kohta, kogutud rohkesti teavet, on meditsiiniringkonnas nende teemadega seoses endiselt palju lahkavamusi.

Kas pandeemia on ühekordne ja kaob (aasta jooksul) või jääb korduma?

Eelkõige sõltub vastus sellest, **milliseks kujuneb võimalike raviviiside ja vaktsiinide tekkimise aeg, kättesaadavus ja tõhusus**. Kuigi mitmed vaktsiinikandidaadid on läbimas kolmanda faasi uuringuid ehk suure valimiga ohutuse ja tõhususe uurimisi ning jõuavad parimal juhul turule juba käesoleva aasta lõpus, ei ole lõpuni selge, millal saab vaktsiin suures mahus kättesaadavaks. Tasub loota, et vaktsiini tootmine suudetakse käima panna sellises mahus, et ei teki olukorda, kus suurriigid hakkavad turule jõudnud koguseid üle ostma, nagu juhtus kriisi algfaasis kaitsevarustuse tarnimisega Hiinast. Samuti ei ole selge, **kui suur on tuvastamata jäänud haigusjuhtude arv ning haiguse läbipõdenute tegelik osakaal**. Koroonaviiruse antikehade seroepidemioloogilise uuringu esmased tulemused viitavad, et läbipõdenute osakaal võib olla 10 korda suurem, kui riiklik statistika näitab, ehk tuvastamata jäänud haigusjuhtude arv on olnud küllalt suur.¹ Samas on see osakaal kahjuks veel kaugel karjaimmuunsuse tekkimiseks vajalikust. Lisaks inimeste osakaalule, kellel on tekkinud viiruse antikehad, on väga oluline küsimus, **kui suur on viiruse läbipõdemise järel omandatud immuunsuse**

---

¹ <http://www.ctm.ee/et/koroonaviiruse-antikehade-uuringu-korosero-est-1-tulemused/>

ulatus ja kestus. See mõjutab võimalikku tulevast vaksineerimiskava ning viiruse läbipõdenute käitumist.

Mis on viiruse läbipõdemise pikemaajaline tervisemõju inimestele?

Püsivate sümptomite tekkimise tõenäosust on keeruline kindlaks teha, kuna eri uuringud jälgivad erisuguseid tulemusi eri ajaraamides. Näiteks üks Itaalia teadusrühm leidis, et 87% patsientidest, kes olid ägeda COVID-19 tõttu hospitaliseeritud, ei olnud täielikult tervenunud ka kaks kuud hiljem². Rahvusvaheline COVID Symptom Study³, mis kasutab mobiilirakenduse kaudu kogutud andmeid miljonite Ameerika Ühendriikide, Suurbritannia ja Rootsi nakatunute kohta, näitab, et 10–15% inimestest ei tervene kiiresti. COVID-19 pikaajaliste vaevuste loetelu on pikem ja mitmekesisem, kui enamik arste oleks osanud ette kujutada. Pikaajalisteks mõjudeks võivad olla väsimus, südamepekslemine, õhupuudus, liigesevalud, püsiv lõhnataju häiritus ning südame-, kopsu-, neeru- ja ajukahjustused. Kuid vaid kuudepikkuse kriisi korral ei tea keegi, kui pikalt sümptomid püsivad ning kas COVID-19 kiirendab krooniliste haiguste teket. See omakorda on **seotud tervisesüsteemi koormatuse, tervena elatud eluaastate ja haiguse tõttu kaotatud eluaastate ja töötundidega.**

Viiruse levikuga seotud määramatuid tegureid kombineerides on võimalik kirjeldada erinevaid **epidemioloogilise olukorra stsenaariumeid**. Illustreerimiseks on järgnevalt esitatud OECD välja pakutud COVID-19 edasise leviku stsenaariumid (tabel 1):

Tabel 1. Epidemioloogilise olukorra stsenaariumid

Period	„Halb“	„Halvem“	„Kõige halvem“
Juuni–august 2020	<ul style="list-style-type: none"> • Haigusjuhtude ja surmade arv saavutab kiirelt haripunkti ning seejärel langeb tänu ohjamismeetmetele 	<ul style="list-style-type: none"> • Juhtude arv stabiilne nendes piirkondades, kus piirangud säilitatakse, mujal kasvutrend 	<ul style="list-style-type: none"> • Piiranguid ei järgita • Haigusjuhtude ja surmade arvu kiire tõus
September 2020 – juuni 2021	<ul style="list-style-type: none"> • Fookus testimisel • Tähelepanu suunamine piirkondadesse, kus esinevad puhangud 	<ul style="list-style-type: none"> • Pidev piirangute rakendamine mõõdukas endiselt vajalik 	<ul style="list-style-type: none"> • Humanitaarkatastroof, kui haigus levib arengumaades
Juuli 2021 –	<ul style="list-style-type: none"> • Üleüldine tõhus vaksineerimine 	<ul style="list-style-type: none"> • Vaksineerimine on osaliselt tõhus 	<ul style="list-style-type: none"> • Tõhusat vaktsiini ei tule

² <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2768351>

³ <https://covid.joinzoe.com/us-post/covid-clusters>

Periood	„Halb“	„Halvem“	„Kõige halvem“
	<ul style="list-style-type: none"> •COVID-19 kriis on läbi •Keskendumine majanduse taastamisele ja tulevasteks kriisideks /muutusteks valmistumisele 	<ul style="list-style-type: none"> •Uus majandusmudel, mis võtab arvesse distantsi hoidmise vajadust 	<ul style="list-style-type: none"> •Majanduslik ja sotsiaalne segadus

Allikas: OECD 2020, autori kohandatud

Allikad

- Carfi A, Bernabei R, Landi F, for the Gemelli Against COVID-19 Post-Acute Care Study Group. Persistent Symptoms in Patients After Acute COVID-19. JAMA. 2020;324(6):603–605. doi:10.1001/jama.2020.12603
- Drew, David A.; Nguyen, Long H.; Steves, Claire J.; Menni, Cristina; Freydin, Maxim; Varsavsky, Thomas; Sudre, Carole H.; Cardoso, M. Jorge; Ourselin, Sebastien; Wolf, Jonathan; Spector, Tim D.; Chan, Andrew T. (5 May 2020). "Rapid implementation of mobile technology for real-time epidemiology of COVID-19". Science: eabc0473. doi:10.1126/science.abc0473. PMC 7200009. PMID 32371477
- EPRS | European Parliamentary Research Service. Towards a more resilient Europe post-coronavirus: An initial mapping of structural risks facing the EU. July 2020. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/et/document.html?reference=EPRS_STU%282020%29653208
- OECD. Strategic foresight for the COVID-19 crisis and beyond: Using futures thinking to design better public policies. 2020. <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>

3.2. Majanduse ja tööturuga seotud määramatud tegurid

Viiruskriisi tõttu on tekkinud triljonitesse eurodesse ulatuv majanduslik kahju⁴, mille täit ulatust on veel keeruline hinnata. Kui suvel võis loota, et akuutse kriisi esimese laine läbimisel võib toimuda majanduse kiire taastumine, siis sügis on näidanud, et kriis ei ole veel kaugeltki seljatatud ning ebakindlus majanduses on tõusuteel. Palju ebaselgust on seotud kriisi

⁴ <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/our-insights/covid-19-saving-thousands-of-lives-and-trillions-in-livelihoods>

pikemaajaliste mõjudega, nagu globaalsete väärtusahelate ülesehitus, inimeste rahvusvahelise liikuvuse edasine muster, riigi roll majanduselu suunamises või inimeste tarbimiskäitumise muutumine. Igale järgnevalt esitatud määramatu teguri juurde on toodud kaks või enam võimalikku arengusuunda, mis kirjeldavad äärevariante ning ärgitavad lugejat mõtlema võimalike kujunevate olukordade peale.

Kas kriisi järgselt taastub varasem globaalne majandusmudel või toimub riskikindluse saavutamiseks püsiv muutus suurema isevarustavuse ja lähipiirkonnast tarnijate leidmise suunas?

1. **Uus globaliseerumise laine:** kriisi käigus tekib uusi kaubandus- ja investeerimissuhteid, et asendada katkenud tarneahelaid ja suurendada varustuskindlust tulevikus. Hiina kõrval tõusevad tootmisbaasina veelgi enam esile India, Filipiinid, Vietnam. Kaugelt tarnimisega seotud varustuskindluse riski maandamiseks asendub senine *just-in-time* lähenemine suuremate varude hoidmisega. Uut globaliseerumise lainet toetab ka kiire digiteerimine logistikasektoris.
2. **Füüsiliselt lokaalsem, aga digitaalselt veelgi globaalsem majandusmudel:** kriis ilmestab globaalsete tarneahelate haavatavust ning riskide maandamiseks rakendatakse tööstuses, põllumajanduses ja maavarade ammutamise valdkonnas hajutamist ja kohalikku lähenemist, kus rakendatakse ringmajanduse põhimõtteid ja väärindatakse senisest rohkem kohapealset ressursi ning otsitakse tarnijaid lähipiirkonnast. Seda arenguteed toetavad automatiseeritud tootmine ja taastuenergia ning tugevad „osta kohaliku“ ja „puhka kodumaal“ liikumised. Samas kasutatakse ära digitehnoloogia võimalusi, nagu kaugkohalolek (*telepresence*) ja telerobotika (*telerobotics*), ning füüsiliste kaupade asemel ringlevad üle riigipiiri digifailid tooteseptsifikatsioonidega, samas kui tootmine ise leiab aset tarbija läheduses.
3. **Regionaalsed blokid:** kriis süvendab usaldamatust USA ja Hiina vahel, sundides Euroopa (ja muude piirkondade) valitsusi kas valima poole või otsima kolmandat teed. Suutmatust leida kompromissi andmekaitse nõuetes koos kasvava sooviga suurendada digisisu filtreerimise võimalusi võib põhjustada digitaalsete piiride tugevnemist ja paralleelsete ning omavahel ühildamatute digitaalsete ruumide (*splinternet*) tekke. Kui siia lisada ka lahknevad tehnoloogilised standardid, näiteks erisugune 5G alustehnoloogia eri majanduspiirkondades, on tulemuseks paralleelne riistvara,

tarkvara ja digitaalteenused. Ka füüsiline kaubavahetus ja reisimine blokkide vahel muutub piiratumaks.

Kas riigi roll majanduses suureneb pikaajaliselt?

1. Suur osa maailma riike on kriisi mõjude pehendamiseks väga jõuliselt majandusellu sekkunud. Võib juhtuda, et **riigisektoril on ka pärast kriisi majanduses suurem roll** ning riik võtab kontrolli varem erasektori korraldada olnud harudes (nt erahaiglate riigistamine Hispaanias või transpordiettevõtete ajutise riigistamise plaanid Suurbritannias). Tulemuseks on laiendatud heaoluriik, koos sellega kaasnevate riskide ja võimalustega.
2. Teisalt **sunnib kuhjuv riigivõlg tulevikus otsima võimalusi kulude koomaletõmbamiseks**. Seetõttu on pikemas perspektiivis mõeldav ka riigi rolli oluline vähenemine, kui majanduse tugimeetmete rakendamisega ennast lõhki laenanud riigid pöörduvad erasektori poole, et saavutada majanduse taastumiseks vajalik dünaamilisus ja teadus-arendustegevuse jätkumine. Erasektori korraldatavate valdkondade osakaal kasvab.

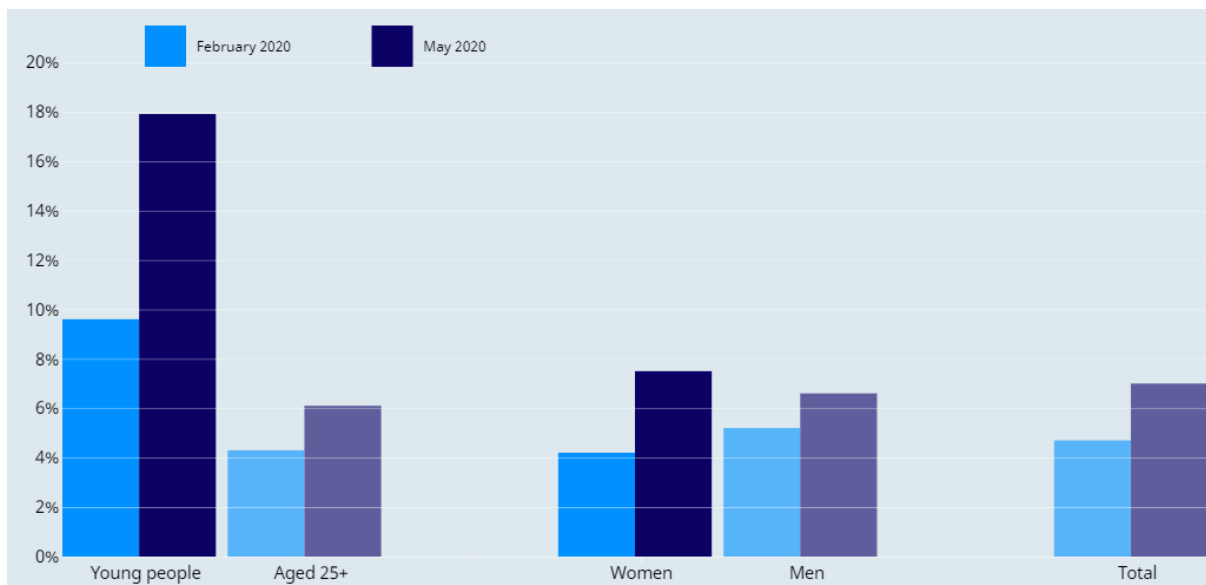
Kas teatud elanikkonnarühmade positsioon tööturul muutub?

Viiruskriis võib muuta tööturгу, sest viirus on eakamatele töötajatele ohtlikum kui noortele. Olulisi muutusi tööturul võib kaasa tuua ka töökohtade ümberkorraldamine kaugtööle.

1. Viirus on vanemaealistele ohtlikum ning seetõttu tekib **noortel parem võimalus tööturule sisenemiseks**, eriti ametites, mida ei saa kaugtöö vormis teha. Noored on ka tehnoloogia kasutamisel sageli oskuslikumad, mis soosib kaugtöö tegemist.
2. Teisalt **töötavad noored sagedamini valdkondades (turism, toitlustus) ja ametites, mis on viiruskriisist rohkem mõjutatud** ning töötus on noorte seas⁵ kasvanud enim (joonis 1). Kaugtöö laienemine avab mitmed ametid globaalsele konkurentsile, mis suurendab kogenumate töötajate konkurentsivõimet.

---

⁵ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_753026.pdf

Joonis 1. Töötuse määr vanusegrupiti
Allikas: OECD Employment Outlook 2020

3. Kui viirus jääb pikemalt püsima või korduma ning tõhusat vaktsiini lähima aasta jooksul ei teki, on üheks võimaluseks ka see, et **tööturg ei taastugi endisel kujul**, sest inimfaktoriga seotud riske hinnatakse kõrgemalt. Kiirenev automatiseerimine ja robotiseerimine ning seda soodustavad riiklikud meetmed koos inimestele makstavate töötutoetuste ning isegi kodanikupalgaga võivad vähendada töötavate inimeste arvu, kuna tööturule naasmine pole hädavajadus. Uuenevas majanduses ei taastugi töökohad kriisieelses mahus.

Kas iseendale töö andmine platvormide kaudu kasvab?

1. Kriis paneb inimesi tõenäoliselt varasemast rohkem väärtustama töölepingulise töösuhtega kaasnevat sotsiaalkaitset. Osa seni iseendale tööandjatena tegutsenud inimesi võib hakata otsima **tagasiteed palgatööle**.
2. Teisalt võib kaugtöö levik suunata senisest veel rohkem inimesi palgatöölt iseseisvateks teenuseosutajaks, eelkõige veebiplatvormide kaudu. Koroonakriisi tuules aset leidva kaugtöö kiire ja ulatusliku laienemise tulemusel saavad kogemuse võrra rikkamaks paljud ettevõtjad ja töötajad, kes seda seni polnud rakendanud. Tõenäoliselt kiirendab see tööturul juba mõnd aega aset leidnud muutusi **projektipõhise töö ja iseendale tööandjaks hakkamise suunas**.

3. Eelnevast punktist tulenevalt on võimalik, et kasvava ebavõrdsuse ja traditsiooniliste töösuhete osakaalu vähenedes laiendatakse töösuhtega seotud **sotsiaalkaitset kas tervenisti või osaliselt ka platvormitöötajatele** ja teistele iseseisvatele teenuseosutajatele. See tähendab, et platvormide ja tavaettevõtete konkurentsitingimused võivad võrdsemaks muutuda.

Kas suurkorporatsioonide ajastu jätkub?

1. Juba on olnud võimalik täheldada, et **kriis konsolideerib ettevõtlusmaastikku**. Ainult suurettevõtted suudavad keerulises majandusolukorras pankrotte vältida ja konkurente kokku osta ning omavad digitehnoloogiatest ja e-kaubanduse esiletõusust kasu lõikamiseks piisavalt suutlikkust⁶. Väikeettevõtete võimalused kahanevad.
2. Siiski jääb teatud lootus, et **kriis loob ka selliseid uusi ärivõimalusi, mille kasutamisel on eelisseisundis väiksemad**, kiiresti reageerivad ja paindlikud ettevõtted. Näiteks digiplatvormidel tegutsemises ei ole suurettevõtetel olulist konkurentsieelist ning digiplatvormid on kriisi tulemusel jõudsalt kasvatanud tarbijaskonda, pakkudes senisest avaramaid võimalusi klientideni jõudmiseks.

Kas rahatrükist väljumine tähendab kiiret inflatsiooni ja maksutõuse?

1. Võlakirjaostuprogrammidega tekkinud täiendava võlakoormuse vähendamiseks on laias laastus kaks võimalust: **aastakümneid kestev kõrge inflatsioon ja/või senisest kõrgemad maksud**. Arvestades vajadust säästa vähemkindlustatud elanikkonnagruppe, kes on niigi kriisis enim räsida saanud ning kes jõukamatega võrreldes ka kiirest inflatsioonist suhteliselt rohkem kaotavad, on enimtõenäoline, et kasvavad eelkõige varamaksud. Rõhuasetus ausama konkurentsi tagamisele digiturul võib ühe tuluallikana oluliseks muuta digimaksu. Samamoodi on tõenäoline võimalus lisatulude kogumiseks keskkonnamaksude, näiteks laiapõhjalise süsinikumaksu kehtestamine.
2. Majandusolukorra järsk halvenemine võib viia ka selleni, et **oluline osa võlgadest kantakse maha**, mis toob kaasa pangakrahhe ja kujundab ümber finantsüsteemi. Suurpangad ja muud finantsasutused, mille pankrott põhjustaks liiga suurt majanduslikku ebastabiilust, (osaliselt) riigistatakse.
3. Kolmandaks võimaluseks on olukord, kus kasvav võlgade maht ei kujutagi majandusarengule ohtu, sest **inflatsioon ei kiirene ning intressid püsivad veel kümnekond aastat väga madalal**. Seetõttu ei suurene riigivõlgade teenindamise

---

⁶ <https://www.ft.com/content/83d0c41f-be54-48e3-89fe-e78cda5f319c>

kulud vaatamata kasvavale laenujäägile märkimisväärselt ning tasapisi jõudu koguv majanduskasv võimaldab võlgadest välja kasvada ilma makse tõstmata.

Allikad

- Curtice, J. (2020). Will Covid-19 change attitudes towards the welfare state?. *IPPR Progressive Review*, 27(1), 93.
- EPRS | European Parliamentary Research Service. Towards a more resilient Europe post-coronavirus: An initial mapping of structural risks facing the EU. July 2020. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/et/document.html?reference=EPRS_STU%282020%29653208
- Gereffi, G. (2020). What does the COVID-19 pandemic teach us about global value chains? The case of medical supplies. *Journal of International Business Policy*, 3(3), 287-301.
- Lemley, Mark A., *The Splinternet* (July 30, 2020). Stanford Law and Economics Olin Working Paper Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3664027> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3664027>
- McKinsey (2020), How German "Mittelstand" copes with COVID-19 challenges, https://www.mckinsey.de/~/_/media/mckinsey/locations/europe%20and%20middle%20east/d/deutschland/news/presse/2020/2020-05-07%20-%20mittelstandsumfrage/covid-19%20mittelstandsumfrage%20mckinsey%202020.ashx
- OECD (2020), *OECD Employment Outlook 2020: Worker Security and the COVID-19 Crisis*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/1686c758-en>.
- OECD. Strategic foresight for the COVID-19 crisis and beyond: Using futures thinking to design better public policies. 2020. <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>
- Scott R. Baker & Nicholas Bloom & Steven J. Davis & Stephen J. Terry, 2020. "COVID-Induced Economic Uncertainty," NBER Working Papers 26983, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Verbeke A. (2020). Will the COVID-19 Pandemic Really Change the Governance of Global Value Chains?. *British Journal of Management*, 31(3), 444–446. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.12422>

3.3. Ühiskonnaga seotud määramatud tegurid

Meditsiinkriisi kõrval võib COVID-19 tähendada muutusi ka ühiskondlikes süsteemides, mis on tihedas seoses laiemate majanduslike muutustega⁷.

Kas kriis paneb ühiskonna rohkem kokku hoidma või suurendab omakasupüüdlikku käitumist?

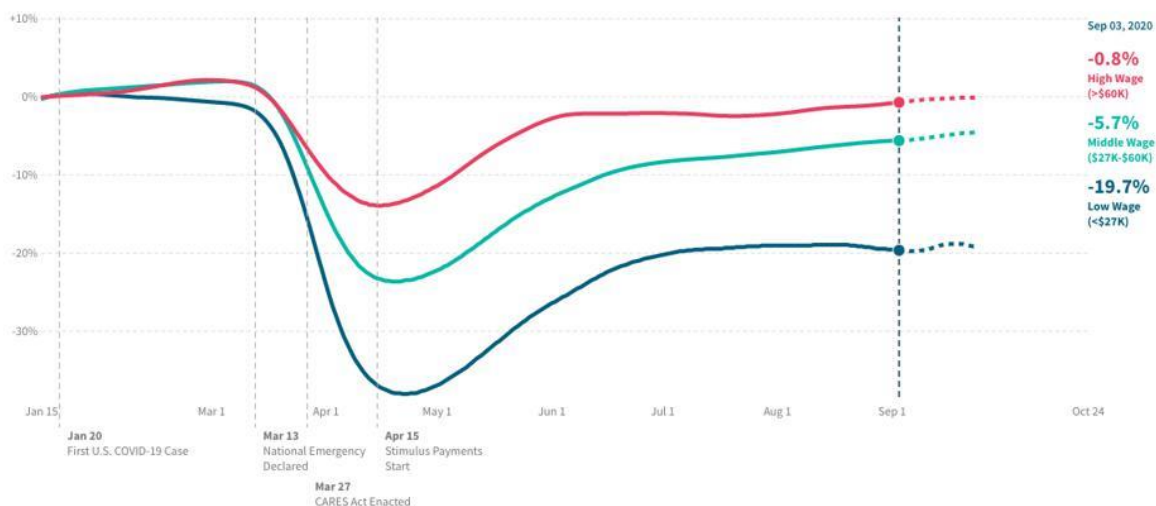
1. Arusaam, et sedalaadi kriisidega saab võidelda vaid ühiselt, toetab koostöömeelt ja solidaarsust; tekib **suurem tolerants haavatavate ühiskonnagruppide suhtes**; koostöömeel kandub üle ka kliimamuutuste, ebavõrdsuse jms globaalsete probleemidega tegelemisele.
2. **Kasvab hirm, konkureerimine ja usaldamatus** nii ühiskonna sees kui riikide vahel, oma huvide esiplaanile seadmine; usaldamatus vähemuste (sh sisserändajate) suhtes kasvab; globaalsete probleemidega tegelemisel veelgi vähem ühtsust ja algatusi.

Kas kriis suurendab varalist ebavõrdsust?

1. Majanduskriis toob suurele osale ühiskonnast kaasa **toimetulekuraskusi**. Kõige haavatavamad ühiskonnarühmad jäävad pikaajaliselt töötuks ning ka riigipoolsed toetuskeemid ei kesta igavesti. USA näitel on kriisist taastumine hetkel toimumas just sellise **K-kujulise mudeli järgi**, kus ühiskonna jõukama osa jaoks on kriisi majandusmõjud sisuliselt läbi, kuid vaesema osa jaoks ei ole taastumist toimunud. Seda illustreerib tööpuuduse dünaamika eri sissetulekurühmades (Joonis 22).

---

⁷ <https://www.nature.com/articles/nenergy201654>

Joonis 2. Töötuse määr USAs eri sissetulekurühmades

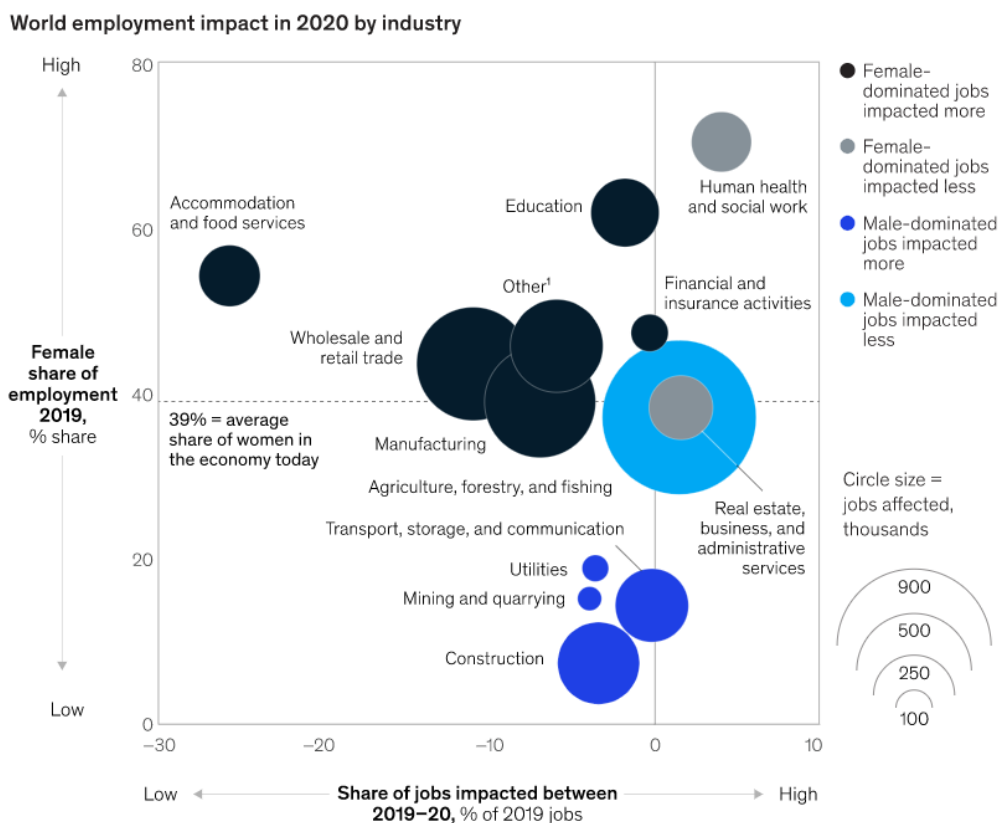
Allikas: Chetty, R. *et al.* 2020

2. Kriis võib varade jaotust ühiskonnas ka võrdsemaks muuta, kuna finants- ja reaalvarade võimalik järsk hinnalangus ning pankrotilaine avaldavad suhteliselt suuremat mõju jõukamale elanikkonnale, kellel on seda tüüpi varasid rohkem kui vaesematel ühiskonnaliikmetel. Varasem kogemus on näidanud, et **ootamatutel kriisidel** (nt Suur Depressioon, maailmasõjad, revolutsioonid, pandeemiad) **võib olla ebavõrdsust vähendav mõju**, mille põhjuseks on maksutõus, inflatsioon, finantsvarade langus jt. Käesolev kriis on siiski näidanud, et finantssektor on tervikuna olnud vähem mõjutatud.

Kas kriis suurendab soolist ebavõrdsust?

1. Soolise **ebavõrdsuse vähenemine võib saada tagasilöögi**, arvestades, et naiste roll koduhoidmises ja laste koduõppes on sageli meestest suurem ning see piirab nende töövõimalusi. Samuti on kriisi poolt enim mõjutatud sektorites naiste osakaal tööjõus keskmisest kõrgem (joonis 3).

Joonis 3. Naiste osakaal tööjõus kriisi poolt mõjutatud majandusharudes
Allikas: McKiney 2020

2. Käesolev kriis on tõstnud rambivalgusse nn eesliinitöötajad, kus naiste osakaal on reeglina meeste omast kõrgem. **Muutuv arusaam esmavajalikest töökohtadest** laiemalt võib tuua kaasa, et tõusevad töötasud ametites, kus naiste osakaal on ajalooliselt olnud suurem. Lisaks võimaldab kaugtöö laialdane rakendamine paindlikumaid ja peresõbralikumaid töögraafikuid.

Kas kriis annab jõudu linnastumise ümberpööramiseks?

1. **Väiksema asustustihedusega piirkonnad pakuvad ohutumat elupaika** – suur asustustihedus ei ole enam eelis; kaugtöö laieneb; rohealasid väärtustatakse enam; maapiirkondades on kinnisvara soetamine soodsam.
2. Teiseks võimaluseks on, et **linnastumine jätkub, sest linnades on parem tervishoiu taristu** ning osaliselt kasutuseta jäänud ärikinnisvara saab ümber kohendada elukeskkonna mugavamaks muutmiseks. Mikromobiilsuse (elektritõukerattad ja -jalgrattad) lahenduste arendamine ja kogukondlike ühistööruumide teke vähendab õhureostust. Inimeste jälgimise ja seirelahendused suurendavad turvatunnet.

Kas COVID-19 arendab kodanikuühiskonda?

1. COVID-19 tulemusel võib nõrgeneda kodanikuühiskonna tähendus ja mõju, sest valitsuste **hädaolukorras tehtavad kiired otsused ei jäta aega avalikeks konsultatsioonideks**. Kriisiolukorra mentaliteet õigustab eriarvamuste piiramist ja riigieelarveline surve toob kaasa kodanikuühenduste rahastamise vähendamise ka pärast akuutset kriisi.
2. Teine võimalus on, et olemasolevad ja uued kodanikuühiskonna organisatsioonid ning sotsiaalsed ettevõtted saavad jõudu ja legitiimsust juurde tänu nende panusele avalike huvide kaitsmisse COVID-19 kriisi ajal. Neil on **võtmeroll demokraatliku dialoogi loomisel**, positiivsete muutuste sõnastamisel ja uuenduslike lahenduste pakkumisel.

Allikad

- “COVID-19 and gender equality: Countering the regressive effects,” McKinsey & Company, July 2020. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/covid-19-and-gender-equality-countering-the-regressive-effects>
- Chetty, R., Friedman, J., Hendren, N., Stepner, N. (2020) The Economic Impacts of COVID-19: Evidence from a New Public Database Built Using Private Sector Data. https://opportunityinsights.org/wp-content/uploads/2020/05/tracker_paper.pdf
- Dixon, T., Tewdwr-Jones, M. (2021-forthcoming) Urban Futures: City Foresight and City Visions. Policy Press/Bristol University Press.
- EPRS | European Parliamentary Research Service. Towards a more resilient Europe post-coronavirus: An initial mapping of structural risks facing the EU. July 2020. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/et/document.html?reference=EPRS_STU%282020%29653208
- Garrett, G. The post-COVID-19 world could be less global and less urban. WEF, 2020. <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/coronavirus-covid19-urbanization-globalization-change/>
- OECD. Strategic foresight for the COVID-19 crisis and beyond: Using futures thinking to design better public policies. 2020. <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>
- Scheidel, W. (2017). The Great Leveler: Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century. Princeton; Oxford: Princeton University Press. doi:10.2307/j.ctv346rs7

3.4. Tehnoloogiaga seotud määramatud tegurid

Tehnoloogilised lahendused ja andmed on viiruskriisi juhtimisel ja inimeste elutegevuse ümberkorraldamisel saanud keskse tähenduse – kaugtöö ja -õpe, kohtumiste korraldamine virtuaalkanalite vahendusel, e-kaubanduse buum, koroonarakendused kontaktsete tuvastamiseks muutusid väga lühikese aja jooksul üldkasutatavaks. Kui püsivaks võivad sellised muutused kujuneda ning kuidas mõjutada teisi eluvaldkondi, on siiski paljuski ebaselge.

Kas sotsiaalne suhtlus muutub digitaalseks?

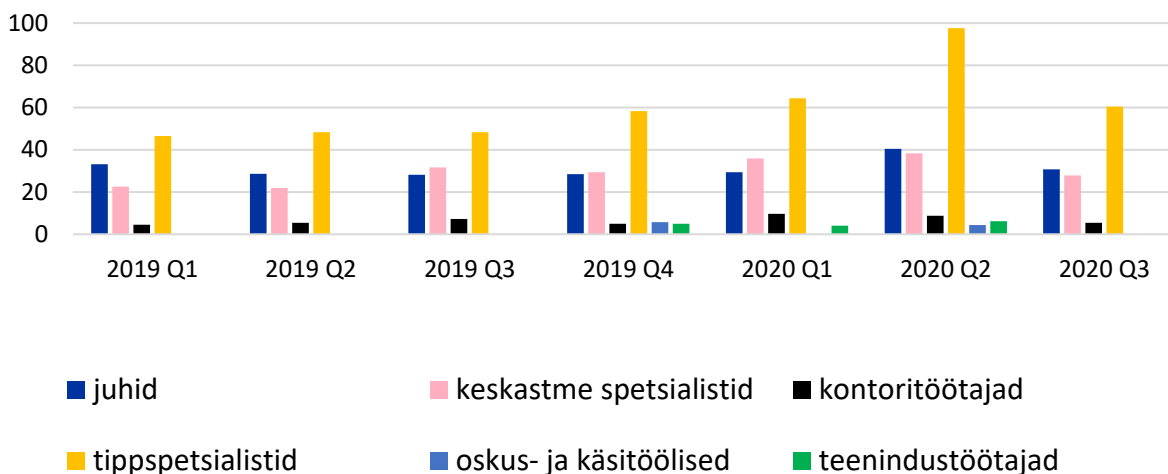
1. **Virtuaalreaalsuse buum:** digitaalse suhtluse platvormide turg kasvab; uued tehnoloogiad laienevad, VR turism, sotsialiseerumisvõimalused noortele⁸ jt. Digitaalne distantsõpe muutub tõhusamaks ja koormus lapsevanematele kahaneb.
2. Samuti on võimalik, et pikaajaline **füüsiline eraldatus muudab digisuhtluse vastumeelseks** ja selle kasutamisi intensiivsus taandub kriisieelsele tasemele; kaugtöö ei ole kõigis valdkondades võimalik. Eesti andmed näitavad, et kaugtöö osakaal kriisi ajal kasvas eelkõige tippspetsialistide hulgas (Joonis 4 4). Seega võib kaugtöö levimine süvendada ühiskondlikke lõhesid. Distantsõpe kahandab õpilaste õpimotivatsiooni ja vähendab märkimisväärselt õppekvaliteeti ning tekitab vaimse tervise probleeme.

---

⁸ <https://www.ft.com/content/c7ce2ad3-7276-4d8a-9deb-21acca871082>

Kaugtööd tegevad hõivatud (tuhad)

15-74-aastased

Joonis 4. Kaugtöö tegemine ametirühmade kaupa

Allikas: Eesti Statistikaamet

Kas COVID-19 toob kaasa tehnoloogiapõhise revolutsiooni (eriti tervisevaldkonnas)?

1. Uued läbimurded viiruse leviku reaalajalisel tuvastamisel ning tervisenäitajate seirel mõjutavad positiivselt teisi tervisetehnoloogia valdkondi – näiteks **tehisintellekti** kasutamist haiguste diagnoosimisel või vaktsiinide ja ravimite arendamisel jms.
2. Tervisetehnoloogiate alane ühistegevus võib saada ka suure tagasilöögi, sest riikide või suurkorporatsioonide erihuvid domineerivad ning igauks seab enda huvid esiplaanile. Kriminaalne tegevus – võltsitud testid, vaktsiinid, valeinfo levitamine jne – **kahandab rahva usaldust meditsiinivaldkonna** kui terviku vastu, väheneb valmidus terviseandmeid jagada ja e-lahendusi kasutada. Tervisetehnoloogiate areng takerdub.

Kas õigusest privaatsusele ja isikuandmete kaitsele saab luksust?

1. Majanduse avatuna hoidmine sõltub **võimalustest inimeste liikumist ning tervisenäitajaid jälgida**, et võimalikud nakkuse kandjad kiirelt tuvastada. Üheks võimalikuks arenguteeks on, et selliste lahenduste kasutamine muudetakse inimestele kohustuslikuks. Ka pärast kriisi säilitatakse jälgimismeetodid kui osa rahvatervise kaitsest ja bioterrorismi vastasest võitlusest. Andmekaitsereegleid lõdvendatakse ning digiplatvormide turujõud kasvab.

- Ootamatu surve jälgimisvõimalusi laiendada toob isikuandmete kaitse temaatika suure tähelepanu alla. Inimesed ei ole nõus jälgimistehnoloogiad kasutusele võtma ning kasvab andmekaitse alane teadlikkus. Tõstatub vajadus uute tehnoloogiliste lahenduste järele, et **tagada inimeste põhiõiguste parem kaitse**.

Allikad

- Bojović, Ž, Bojović, PD, Vujošević, D, Šuh, J. Education in times of crisis: Rapid transition to distance learning. *Comput Appl Eng Educ*. 2020; 1– 23. <https://doi.org/10.1002/cae.22318>
- Chandra Kaushik, A., & Raj, U. (2020). AI-driven drug discovery: A boon against COVID-19?. *AI Open*, 1, 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.aiopen.2020.07.001>
- EPRS | European Parliamentary Research Service. Towards a more resilient Europe post-coronavirus: An initial mapping of structural risks facing the EU. July 2020. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/et/document.html?reference=EPRS_STU%282020%29653208
- Mei, X., Lee, H., Diao, K. et al. Artificial intelligence-enabled rapid diagnosis of patients with COVID-19. *Nat Med* 26, 1224–1228 (2020). <https://doi.org/10.1038/s41591-020-0931-3>
- OECD. Strategic foresight for the COVID-19 crisis and beyond: Using futures thinking to design better public policies. 2020. <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>
- Sharma, T., Bashir, M. Use of apps in the COVID-19 response and the loss of privacy protection. *Nat Med* 26, 1165–1167 (2020). <https://doi.org/10.1038/s41591-020-0928-y>
- Kenney, Martin and Zysman, John, COVID-19 and the Increasing Centrality and Power of Platforms in China, the USA, and Beyond (June 24, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3636509>

3.5. Keskkonnaga seotud määramatud tegurid

Viiruse leviku ohjeldamiseks seatud ranged piirangud inimeste liikumisele ja paljude majandusharude tavapärasele toimimisele tõid kaasa õhukvaliteedi märkimisväärse paranemise⁹ ja näitasid ilmekalt, kuidas inimtegevuse muutused mõjutavad meie elukeskkonda. Järgnevad paar aastat võivad paljuski määratleda säästva arengu perspektiivid

---

⁹ Zander S. Venter, Kristin Aunan, Sourangsu Chowdhury, Jos Lelieveld. Proceedings of the National Academy of Sciences Aug 2020, 117 (32) 18984-18990; DOI: 10.1073/pnas.2006853117

aastakümneteks¹⁰ – kas majanduste taastamiseks seatud toetusi kasutatakse üleminekuks säästlikumale majandusmudelile või taastub kriisieelne emissioonitase.

Kas rohepööre kiireneb?

1. Ühelt poolt on käesolev kriis näidanud, et keskkonna jätkusuutlikkus ja ühiskondlik vastupidavus on väga tihedalt seotud. Ennetustegevusega hilinemine võib osutada äärmiselt kulukaks ning see arusaam võib kanduda üle keskkonnateemadega tegelemisse ja tuua kaasa tugeva **ühiskondliku toetuse kliimamuutustega võitlemiseks**. Sellele viitab ka Euroopa taasterahastu fookus ja vahendite jaotamise kava. Võimalik, et kriisi tulemusel suunatakse fookus ja ressursid neile keskkonnaprobleemidele, millel on kõige otsesemad seosed inimeste tervisega.
2. Teisalt, kui esiplaanil on majanduse kiire taastamine, võib keskkonna jätkusuutlikkus muutuda **teisejärguliseks** ning vaevaliselt kokku lepitud keskkonnameetmed lükatakse edasi või neid lõdvendatakse. Vahepeal vähenenud heitmete tase taastub või ületab kriisieelset, sest piirangute ajal kaotatud majandustegevus vajab kompenseerimist. Fookus suunatakse tervishoiuga seotud šokkideks valmisoleku tagamisele, R&D ressursid ja tähelepanu liigub sinna ning seda paljuski looduskeskkonna projektide ja tegevuste arvelt.

Kas ja mil viisil muutuvad kriisi tagajärjel inimeste tarbimisharjumused?

1. Kriisi ajal kogetu koos kasvava keskkonnameelsusega võib tuua olulise muutuse tarbijakäitumises ning nõudlus kaupade järele jääbki endisest märksa väiksemaks. Tekib arusaam, et saab hakkama palju **vähemate materiaalsete kaupadega**, eelistatakse kodumaiseid tooteid. Rohkem tähelepanu pööratakse (digitaalsete) teenuste tarbimisele, reisimine jääb piiratuks ning siseturism ja aeglane turism (*slow-tourism*) õitseb, säästetakse rohkem.
2. Teisalt on ka tõenäoline, et liikumispiirangud tekitavad inimestes tugeva ostlemise soovi – **e-kaubanduse võimalused** levivad hoogsalt. Hästi läheb kaubaks kõik see, mis kodust elukeskkonda mugavamaks teeb (õhukonditsioneerid, kodukontori varustus, digitaalse meelelahutuse seadmed (nt VR)), aga ka spordivarustus ja mikromobiilsuse

---

¹⁰ <https://www.theguardian.com/environment/2020/jun/18/world-has-six-months-to-avert-climate-crisis-says-energy-expert>

vahendid (elektrilised jalg- ja tõukerattad jms), sest ühistransport ja autojagamine ei tundu ohutu.

Kas kriisi mõju naftakasutusele on pikaajaline?

1. Langenud nõudlus ja mahutite puudus on kaasa toonud hulgaliselt naftaväljade sulgemisi¹¹ ning on võimalik, et kasutades roheenergiasse investeerimist soosivat avalikku hoiakut, toimub märgatav suunavõtt roheenergiale. **Nafta tähtsus maailma energiaprofiilis hakkab kahanema** ning nafta ja gaasi eksportimisest sõltuvad riigid Lähis-Idas, Lõuna-Ameerikas, Aafrikas, aga ka Venemaa satuvad raskustesse. Roheenergia kasvav tähtsus tähendab mh vajadust uute maksulahenduste järele, sest näiteks kütuseaktsiisi laekumine moodustab riigi maksutuludest üle 8%¹².
2. Võimalik on ka **ebaühtlane areng**, kus suured naftafirmad viivad kriisi ja selle tuules rakendatavate toetusmeetmete najal ülemineku roheenergiale läbi plaanitust kiiremini. Samas nafta soodne hind ja olemasolev taristu tähendab seda, et nafta jääb tähtsaimaks energiaallikaks just arenevates ja tärkavates majandustes. Sellise stsenaariumi korral on üleilmseid kokkuleppeid heitmete vähendamiseks keeruline saavutada.
3. Võimalik on ka stsenaarium, kus nõudlus naftatoodete järele taastub kiiresti koos majanduse taastumisega ning puudub ka vastureaktsioon poliitikakujundajate poolt. Turuosalistel kaob motivatsioon roheenergia arendamiseks kiirendatud tempos.

Allikad

- Agrawala, S., Dussaux, D., & Monti, N. (2020). What policies for greening the crisis response and economic recovery?: Lessons learned from past green stimulus measures and implications for the COVID-19 crisis.
- Colli, F. (2020). The end of 'business as usual'? COVID-19 and the European Green Deal. European Policy Brief.
- OECD. Strategic foresight for the COVID-19 crisis and beyond: Using futures thinking to design better public policies. 2020. <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>

¹¹ <https://www.visualcapitalist.com/tracking-the-growing-wave-of-oil-gas-bankruptcies-in-2020/>

¹² <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigieelarve-ja-majandus/riigieelarve-ja-majandusulevaated>

- Sarkis, J., Cohen, M. J., Dewick, P., & Schröder, P. (2020). A brave new world: lessons from the COVID-19 pandemic for transitioning to sustainable supply and production. *Resources, Conservation, and Recycling*.
- Steffen, B., Egli, F., Pahle, M., & Schmidt, T. S. (2020). Navigating the Clean Energy Transition in the COVID-19 Crisis. *Joule*.
- Zambrano-Monserrate, M. A., Ruano, M. A., & Sanchez-Alcalde, L. (2020). Indirect effects of COVID-19 on the environment. *Science of the Total Environment*, 138813.
- Zander S. Venter, Kristin Aunan, Sourangsu Chowdhury, Jos Lelieveld. *Proceedings of the National Academy of Sciences* Aug 2020, 117 (32) 18984-18990; DOI: 10.1073/pnas.2006853117

3.6. Geoökonomika ja valitsemisega seotud määramatud tegurid

Globaalsed jõujooned ja nende muutumine on tulevikuarengute seisukohalt Eesti-suguse riigi jaoks paratamatult väga tähtsad. Arenguseire Keskus viis globaalsete jõujoonte muutumise tähenduse uurimiseks 2020 aasta kevadel läbi eraldi [arenguseire](#), mis stsenaariumide põhisel kirjeldas erisuguseid alternatiivseid võimalusi, millele otsustajad peavad tähelepanu pöörama¹³. Geopoliitiliste võtmeteguritena tuvastati Euroopa Liidu toimimine ning taristu areng.

Euroopa Liidu sisene koostöö võib järgmise 15 aasta jooksul tiheneda või hõreneda, kuid millisel viisil see toimub, on lahtine – rohkem rõhku võidakse panna majandusliku konkurentsivõime kasvatamisele, sotsiaalpoliitikale või välispoliitikat puudutavale koostööle. Teise võtmeteguri, taristu, tähtsus geopoliitilise instrumendina on järjest kasvanud. Keskne küsimus järgmise 15 aasta jooksul on, kas Euroopa Liit võtab juhtrolli digi-, energeetika- ja transpordisektori arendamisel või panustavad Euroopa taristu arendamisse peamiselt erasektor, suurlinnad, Hiina või Ameerika Ühendriigid.

Kuivõrd käesoleva töö fookus on eelkõige koroonakriisi majanduslikel järelmitel, siis kirjeldame siinkohal kitsamalt globaalsete jõujoonte muutuste majanduslike tähendustega seotud määramatuid küsimusi.

¹³ <https://www.riigikogu.ee/arenguseire/globaalsed-joujooned/>

Kas taastub tervikuna toimiv maailmamajandus?

Euroopa Liidu langus ja Hiina esiletõus on levinud käsitlus, kuid on ka seisukohti, kus nähakse sisemiste vastuolude tugevnemist ja majanduskasvu pidurdumist Hiinas. Samuti ei ole konsensust selles osas, milliseks kujuneb USA-Hiina rivaliteet.

1. Üheks võimaluseks on **pingete jätkumise stsenaarium**, mille tõenäosus oli suurem olukorras, kus D. Trump oleks osutunud tagasivalituks USA presidendi ametisse. Pingete jätkumisel saaks kaubandussõda Hiinaga sisse uusi käike. Euroopa Liit toetab USA seisukohti, eelkõige julgeolekupoliitiliste kaalutluste tõttu. Maailm jaguneb kahte leeri: USA-ELi kaubavahetus ja tehnilised standardid ning Hiina ja talle sõbraliku sfääri kaubavahetus ja tehnilised standardid. USA jätkab „America First“ lähenemist. Aeglustuv areng põhjustab elanikes rahulolematust. Euroopa solidaarsus mureneb ning koroonakriisis suhteliselt rohkem kahju kannatanud Lõuna-Euroopa jääb oma muredega üksi. Lisaks maailmamajandusele killustub sisemiselt ka Euroopa Liit.
2. Teiseks võimaluseks on olukord, kus **Euroopa Liit ei lähe kaasa USA Hiina-vaenuliku retoorikaga** ning püüab Hiinat mõjutada pehme jõu ja koostööpakkumistega (seejuures siiski mitte tehes kompromisse ELi standardites ja andmekaitstes). Euroopa Liidu ja Hiina ning laiemalt Aasia-Aafrika-Okeaania vahel kaubandus kasvab, samal ajal kui USA-Hiina vahel väheneb.
3. Kolmas äärmus on see, kui Hiina roll maailmamajanduses nõrgeneb – nii tagasilöökide tõttu globaalsetes tarneahelates kui ka seetõttu, et **tugevnevad teised Kagu-Aasia olulised tegijad ning nendevaheline koostöö**. Lääne ettevõtted vähendavad oma sõltuvust Hiina alltöövõtjatest. Kasvavad ELi majandussidemed ja kaubavahetus Aafrikaga. Toimub Lääne uus tulek – tõhus õigusruum, haridussüsteem ja isikuvabadused on teaduse ja tehnoloogia arengu aluseks. Välisinvesteeringute raskeskese suunatakse Euroopasse. Lääs meelitab talente vähemarenenud riikidest.

Kas rahvusvahelised koostööorganisatsioonid pannakse taas tõhusalt tööle?

1. Haiguse olemus ja selle globaalne mõju on tugev argument rahvusvahelise koostöö tugevdamiseks. **Kriis juhib tähelepanu ebapiisavalt toimivatele institutsioonidele** ning annab tõuke nende tugevdamiseks või täiendavate institutsioonide loomiseks.
2. Samas võib ja jätkuda senine trend, kus suurriikide (nt Hiina, USA) omakasupüüdliku käitumise ja rahastuse kahanemise tõttu hakkavad mitmepoolsed organisatsioonid (nt WTO) lagunema ning **valdavaks muutuvad kahepoolsed kokkulepped**, meetmed ja

otsused. Kuigi WTO liikmeks olevate riikide arv ei ole veel kahanenud, siis teatud valdkondades on töö tugevalt häiritud – näiteks *dumping*'u-vastane töö on sisuliselt seiskunud, sest USA pole nimetanud WTO Arbitraažikohtusse omalt poolt uusi kohtunikke. Samuti lähevad Hiina ja Venemaa, kuigi formaalselt WTO liikmed, WTO reeglitega sageli vastuollu. Lisaks WTO-s toimuvale esindab mitmepoolsete koostööorganisatsioonide ja -kokkulepete lagunemise trendi USA väljatõmbumine Vaikse ookeani kaubandusleppes (TPP – Trans-Pacific Partnership) ja Pariisi kliimaleppes.

3. Mitmepoolne arengukoostöö muutub senisest tähtsamaks vaid **tärgava ja areneva majandusega riikides**, kuivõrd sellised institutsioonid nagu Aafrika Liit ja BRIC mängivad juhtrolli majanduselu taastumiseks vajalike ressursside koondamisel.

Kas eurooptimism saab jõudu juurde?

1. Ühised katsumused ja **ELi abi riikidele võivad tugevdada rahva kokkuhoidmist** ja arusaama, et EL on tähtis ning ilma selleta oleksime kriisides palju abitumad. Piiride sulgemise kogemus näitas, kui palju vajalikke asju jäi teisele poole (nt töötamisvõimalus Soomes), seega ELi siseturu-projekt võib saada rahva toetust juurde ja liigub edasi. Koroonavõlakirjad või mõni muu võlgade jagamise mehhanism rakendub ellu.
2. Vastukaaluks võib argumenteerida, et ELi ühtse **siseturu läbikukkumine kriisi algusfaasis**, kui piire suvaliselt suleti ning elutähtis kaup kohale ei jõudnud, jättis inimestesse sügava tunde, et EList pole neile kriisis kasu. See õõnestab euromeelseid hoiakuid ning ELi ühtse siseturu edasine areng takerdub. Suur võlakoormus mitmetes riikides survestab eurot.

Allikad

- EPRS | European Parliamentary Research Service. Towards a more resilient Europe post-coronavirus: An initial mapping of structural risks facing the EU. July 2020. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/et/document.html?reference=EPRS_STU%282020%29653208
- OECD. Strategic foresight for the COVID-19 crisis and beyond: Using futures thinking to design better public policies. 2020. <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>
- Jones, A., Sergejeff, K., Sherriff, A., Teevan, C., & Veron, P. (2020). The Challenge of Scaling up the European Union's Global Response to COVID-19'. ECDPM Briefing Note 116, April. <https://ecdpm.org/publications/challenge-scaling-up-european-union-global-response-covid-19>.

- Globaalsed jõujooned 2035. Stsenaariumid ja tähendus Eesti jaoks, Tallinn: Arenguseire Keskus, 2020
https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2020/02/2020_globaalsed-joujooned_aruanne-1.pdf

Arenguseire Keskus

Lossi plats 1a, 15165 Tallinn

arenguseire@riigikogu.ee

riigikogu.ee/arenguseire